

PRACE NAUKOWO-BADAWCZE INSTYTUTU EKONOMIKI ROLNEJ W CSRS¹

W Instytucie Ekonomiki Rolnictwa CSRS istnieją następujące działy badawcze: ekonomiki organizacji i planowania w gospodarstwach spółdzielczych i państwowych, wykorzystania środków mechanizacji w rolnictwie, ekonomiki gospodarstw przyzagrodowych, rozmieszczenia i specjalizacji produkcji rolnej, wydajności i ekonomiki pracy, intensyfikacji produkcji rolnej oraz efektywności i rentowności produkcji rolnej.

Niniejsze opracowanie zawiera krótki przegląd tematyki badawczej prowadzonej w Instytucie w latach 1958—1961.

Dział ekonomiki, organizacji i planowania w spółdzielniach produkcyjnych, obejmuje następujące tematy:

1) Organizacja i opłata pracy w hodowli bydła, trzody chlewnej i drobiu.

Temat ten obejmuje poszukiwania metod ustalania nakładów pracy przy różnych wariantach chowu zwierząt w zmechanizowanych i niezmechanizowanych budynkach. Dotychczas dokonano oceny nakładów pracy w warunkach pastwiskowego chowu drobiu, chowu kur w klatkach, jak również chowu kurcząt.

W wyniku przeprowadzonych badań wskazano na podstawowe różnice w organizacji i opłacie pracy przy tradycyjnym chowie oraz przy nowej technologii.

2) Badanie rozmiarów dotacji, funduszy niepodzielnych pokrywających odpisy na amortyzację, a w niektórych wypadkach zwiększenie podstawowych środków produkcji.

Celem badania było ustalenie podstawowych danych oraz sformułowanie zasad prawidłowego podziału produkcji i dochodów dla zabezpieczenia rozszerzonej reprodukcji w spółdzielniach produkcyjnych.

3) Badanie zabezpieczenia rozszerzonej reprodukcji w spółdzielniach produkcyjnych ze środków własnych. Badanie to pozwoliło ustalić, że w większości spółdzielni produkcyjnych istnieją już obecnie warunki dla dokonywania ze środków własnych coraz większych odpisów na fundusz niepodzielny bez zmniejszenia funduszu spożycia.

4) Badania różnorodnych form realizacji prawa podziału według pracy w wielkim socjalistycznym przedsiębiorstwie rolnym.

W pracy analizuje się aktualną sytuację w dziedzinie opłaty pracy w spółdzielniach produkcyjnych CSRS, ZSRR, Bułgarii oraz wyjaśnia się istotę nowego systemu opłaty pracy. Podstawą nowego systemu opłaty pracy jest stosowanie opłaty pieniężnej z pominięciem dotychczasowego miernika opłaty pracy — dniówki obrachunkowej. W odróżnieniu od form tradycyjnych — nowa forma opłaty pracy zapewnia członkom z góry określoną wielkość opłaty w odróżnieniu od dniówki obrachunkowej, która nie wyraża określonej z góry treści materialnej. Podstawowa część opłaty zagwarantowana jest określoną stawką pieniężną, którą wypłaca się regularnie co miesiąc lub co dwa tygodnie w pełnym wymiarze i bez dopłat na końcu roku, jak to ma miejsce przy formie tradycyjnej. Wysokość podstawowej opłaty pracy ustala się nie na podstawie zaliczonych dniówek obrachunkowych lecz norm pracy wycenionych w gotówce. Opłata w naturze nie stanowi już części składowej wynagrodzenia, a wartość produktów sprzedawanych spółdzielcom odliczana jest od stawki pieniężnej. Opłata podstawowa dotyczy jedynie planowych zadań produkcyjnych. Za specjalne ponadplanowe osiągnięcia produkcyjne — nowy system opłaty pracy przewiduje premie. Wprowadzenie nowego systemu opłaty pracy — wymaga: 1) podniesienia poziomu planowania i usprawnienia księgowości, 2) uporządkowania systemu normowania (wprowadzenia technicznie uzasadnionych norm i wyceny pracy). Warunkiem wdrożenia nowego systemu pieniężnej opłaty pracy jest zwiększenie

¹ Wera Miksowa — Ministerstwo Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Wodnej — Za Socjalistycznego Sielskochozajstwenuju Nauku, nr 2, 1963.

produkcji towarowej i przychodów pieniężnych spółdzielni, efektywne wykorzystanie środków własnych i kredytowych, oraz stworzenie ze środków własnych Funduszu Rezerwowego na opłatę pracy.

5) Projekt uproszczonej i jednolitej metody obliczania wartości produkcji globalnej i całkowitej w spółdzielniach produkcyjnych.

Wartość produkcji globalnej i całkowitej stanowi podstawę dla obliczenia szeregu ważnych wskaźników ekonomicznych: wydajności pracy, intensywności i efektywności produkcji, dochodu globalnego itp. niezbędnych dla prawidłowej analizy i oceny działalności gospodarczej przedsiębiorstwa rolnego. Produkcję globalną w cenach bieżących oblicza się w ten sposób, że do przychodów pieniężnych uzyskanych z produkcji roślinnej i zwierzęcej dodaje się wartość zużytego materiału siewnego i pasz, wartość produktów wydawanych członkom z tytułu udziału w pracy zespołowej i uzyskanych premii, jak również wartość produktów przeznaczonych na fundusz socjalny (żłobki, przedszkola itp.). Wartość produkcji całkowitej uzyskuje się przez dodanie do produkcji globalnej wartości produkcji nierolniczej (przedsiębiorstw usługowych, pomocniczych i usług).

Wielkość produkcji globalnej i całkowitej stanowi istotny ekonomiczny wskaźnik wyników produkcyjnej działalności spółdzielni i pokazuje przy tym wpływ cen na wyniki produkcyjne i finansowe gospodarstwa zespołowego.

W latach 1960—1961 Naukowo-Badawczy Instytut Ekonomiki Rolnictwa opracował z zakresu ekonomiki, organizacji i planowania w spółdzielniach produkcyjnych jeszcze następujące tematy badawcze:

a) Ekonomiczna efektywność podstawowych środków produkcji, b) teoretyczne problemy zbliżania dwóch form własności socjalistycznej w rolnictwie, c) likwidacja zróżnicowania w opłacie pracy między pracownikami różnych spółdzielni produkcyjnych i gospodarstw państwowych położonych w jednym obwodzie produkcyjnym, d) zabezpieczenie najbardziej racjonalnych form kierownictwa i organizacji pracy w łączących się spółdzielniach produkcyjnych i inne.

Kolejny dział tematyczny poświęcony jest badaniom **ekonomiki, organizacji i planowania w gospodarstwach państwowych** i zawiera następujące prace badawcze:

1) Ekonomiczna analiza efektywności wykorzystania pasz własnych w gospodarstwach państwowych z punktu widzenia obniżenia kosztów własnych produkcji.

W pracy podjęto próbę obliczenia ekonomicznej efektywności produkcji zwierzęcej w warunkach uprawy roślin pastewnych zapewniających najwyższą i najtańszą produkcję składników pokarmowych z jednostki powierzchni. Zbadano przy tym efektywność wszystkich podstawowych roślin pastewnych pod kątem zawartości składników pokarmowych, nakładów na jednostkę karmową oraz osiągniętej wydajności pracy. Uzyskany materiał porównano ze wskaźnikami ogólnokrajowymi, co umożliwiło wykorzystanie wyników badań w całym rolnictwie. Badania obejmowały — poza produktywnością poszczególnych roślin, nakładami pracy i środków produkcji — również nową wycenę produktów ubocznych w produkcji roślinnej i zwierzęcej. Wypracowano również ściślejszą metodę wyceny wartości obronika i nawozów mineralnych stosowanych przy uprawie poszczególnych roślin pastewnych. Przy ocenie pasz zastosowano tzw. „zwiększone”¹ jednostki skrobiowe, w których w odróżnieniu od zwykłych jednostek skrobiowych uwzględniono również przyswajalne białko.

2) Ekonomiczna analiza wzrostu efektywności rozrachunku gospodarczego mającego na celu osiągnięcie rentowności produkcji w gospodarstwach państwowych.

W pracy skoncentrowano się na trzech zasadniczych problemach: a) realizacji rozrachunku gospodarczego w poszczególnych działach produkcji i całym gospodarstwie, b) uporządkowaniu dokumentacji i księgowości celem bardziej efektywnego wykorzystania rozrachunku gospodarczego, c) roli rozrachunku gospodarczego jako bodźca materialnego zainteresowania.

W latach 1960 i 1961 w zakresie badań ekonomiki gospodarstw państwowych uwaga Instytutu, poza wyżej podaną tematyką badawczą, skoncentrowała się na następujących zagadnieniach: a) projekt skrócenia dnia roboczego, b) racjonalne formy organizacji pracy i procesów produkcyjnych, c) wprowadzenie wielkoprodukcyjnej technologii w hodowli bydła, trzody chlewnej i drobiu itp.

Następny dział dotyczy badań w zakresie **wykorzystania środków mechanizacji w rolnictwie**.

1) Badanie kosztów własnych prac w MTS.

¹ Zawyszennyje krachmalnyje jedinicy.

W pracy postawiono sobie za cel dostarczenie Ministerstwu Rolnictwa, MTS i spółdzielniom produkcyjnym wskazówek metodycznych do planowania nakładów na zmechanizowane prace polowe. Obliczono koszty własne prac wykonanych przez MTS w różnych rejonach produkcyjnych. Koszty te wskazały, że w rejonie uprawy kukurydzy nakłady na poszczególne prace kształtowały się niżej aniżeli w rejonie uprawy buraków i ziemniaków na co wpłynęła bardziej racjonalna wielkość kompleksów uprawowych oraz lżejsze gleby. Wysunięto nowy projekt organizacji prac zmechanizowanych, opłaty pracy traktorzystów i mechanizatorów, oraz projekt przystosowania obowiązującej w spółdzielniach produkcyjnych dokumentacji i rachunkowości do badania nakładów oraz ekonomicznej efektywności mechanizacji. Nowy system rachunkowości ma również umożliwić dokonywanie porównań wskaźników opłacalności mechanizacji w spółdzielniach różnych rejonów produkcyjnych, jak również ustalenie różnicy w opłacalności mechanizacji między spółdzielniami a gospodarstwami państwowymi oraz ustalenie poziomu i efektywności mechanizacji w całym rolnictwie.

2) Rozmieszczenie podstawowych maszyn przyczepnych i niektórych specjalnych maszyn z punktu widzenia rejonizacji produkcji rolnej.

W pracy rozwiązano trzy zasadnicze problemy związane z rejonizacją środków mechanizacji przeznaczonych dla prac polowych:

a) Ustalono współczynnik pracochłonności prac dla poszczególnych typów produkcyjnych.

b) Opracowano techniczno-ekonomiczne normy zapotrzebowania na przyczepne maszyny na 1000 ha gruntów ornych oraz metodykę obliczania zapotrzebowania maszyn w poszczególnych przedsiębiorstwach rolnych.

c) Wypracowano metodę wyposażenia spółdzielni produkcyjnych rozmieszczonych w różnych rejonach produkcyjnych w kompleksową mechanizację. Obliczono koszty własne zmechanizowanych prac wykonanych w tych spółdzielniach oraz porównano je z kosztami tych samych prac wykonanych przez MTS.

Następny dział obejmuje badania **ekonomiki gospodarstw indywidualnych i przyzagrodowych**.

1) Badania ekonomiki gospodarstw indywidualnych prowadzone były w Instytucie Ekonomiki Rolnej w okresie od 1954 do 1959 r. Badania obejmowały: strukturę użytkowania ziemi, strukturę zasiewów, podstawowych środków produkcji, wydajność produkcji roślinnej i zwierzęcej, produkcję globalną i towarową, nakłady materiałowo-pieniężne, koszty własne produkcji, przychody i rozchody pieniężne. Celem tych badań było dostarczenie danych o wynikach produkcyjnych i finansowych gospodarstw indywidualnych organom kierowniczym, dla celów polityki ekonomicznej i bilansów gospodarczych. Zakończenie kolektywizacji rolnictwa w 1959 r. przerwało prace nad ekonomiką gospodarstw indywidualnych.

2) Badania ekonomiki gospodarstw przyzagrodowych w spółdzielniach produkcyjnych.

Badanie to wysunęło szereg istotnych problemów i wniosków wiążących się z ewolucją modelu gospodarstwa spółdzielczego:

a) W przeważającej liczbie spółdzielni produkcyjnych nie ma jeszcze warunków dla likwidacji gospodarstw przyzagrodowych, ale istnieją warunki dla wprowadzenia form przejściowych, eliminujących ujemny wpływ gospodarki przyzagrodowej na wyniki produkcyjne zespołowego gospodarstwa.

b) Poszukiwanie dróg zmierzających do ograniczenia a następnie likwidacji gospodarstw przyzagrodowych wymaga indywidualnego podejścia do poszczególnych spółdzielni produkcyjnych z uwzględnieniem konkretnych warunków ekonomicznych i przestrzegania zasady dobrowolności.

W dziale badawczym poświęconym **roz mieszczeniu i specjalizacji produkcji rolnej** opracowano następujące tematy.

1) Metodyka rozmieszczenia produkcji rolnej w rejonie z wykorzystaniem wskaźnika produkcji na 100 ha użytków rolnych oraz przyrodniczo-ekonomicznych warunków określających typ i kierunek produkcji.

Celem opracowania było udostępnienie służbie rolnej rad narodowych możliwie prostej metody rejonizacji produkcji rolnej. W pracy podano założenia ogólne, metodę badań oraz sformułowano podstawowe pojęcia z zakresu rozmieszczenia produkcji rolnej w rejonie. Podano również dobór cech przy wyodrębnieniu tzw. okręgów produkcyjnych.

2) Badanie wielkości socjalistycznych przedsiębiorstw rolnych z uwzględnieniem ich specjalizacji i wielko-produkcyjnej technologii.

Za podstawę dla określenia wielkości przedsiębiorstwa rolnego przyjęto tzw. minimalną koncentrację inwentarza żywego i produkcji roślinnej warunkującej wprowadzenie nowoczesnej techniki i technologii produkcji, racjonalnych form organizacji pracy (tj. stopniowego wprowadzenia pracy na dwie zmiany, skrócenia dnia roboczego w rolnictwie itp.).

W dziedzinie rejonizacji produkcji rolnej zwrócono w latach 1960 i 1961 szczególną uwagę na ustalenie kierunku produkcji, specjalizacji i wielkości socjalistycznych przedsiębiorstw rolnych położonych w pobliżu wielkich ośrodków miejskich.

Dział badawczy z zakresu problemów **wydajności i ekonomiki pracy oraz intensywności produkcji rolnej** obejmował następującą tematykę badawczą.

1) Opracowanie normatywów pracy w spółdzielniach produkcyjnych na 1 ha poszczególnych upraw celem obliczenia zapotrzebowania siły roboczej i sprzężajnej oraz środków mechanizacji.

Wyniki badania pokazały przy jakich pracach zastosowanie mechanizacji zapewnia najwyższą oszczędność pracy ludzkiej i sprzężajnej oraz uzyskiwanie wysokich wskaźników wydajności pracy. W opracowaniu wskazuje się jakie nowe środki mechanizacji winny być w pierwszym rzędzie udostępnione rolnictwu.

2) Badania intensywności produkcji rolnej.

Temat poświęcony jest krytycznej analizie i ocenie współczesnych kierunków w teorii intensyfikacji produkcji rolnej.

Pod pojęciem intensyfikacji rozumie się najczęściej zwiększanie nakładów środków produkcji i pracy na jednostkę powierzchni celem osiągnięcia wyższej produkcji. W naukach ekonomiczno-rolnych krajów socjalistycznych ukształtowały się trzy zasadnicze kierunki w ujęciu problemu mierzenia intensywności produkcji rolnej. Zwolennicy poszczególnych kierunków określają intensywność w następujący sposób:

1) Ilością wytworzonej produkcji z jednostki powierzchni,

2) Ilością zużytych środków produkcji i pracy na jednostkę powierzchni,

3) Ilością środków produkcji i pracy oraz wytworzoną produkcją z jednostki powierzchni.

Dwa pierwsze kierunki wyrażają wyłącznie jedną stronę procesu intensyfikacji: trzeci kierunek określa intensywność produkcji ilością zużytych na jednostkę powierzchni środków produkcji, jak również produkcją uzyskaną z tej powierzchni.

Autorzy pracy podjęli próbę określenia obu stron procesu intensyfikacji za pomocą następujących wskaźników:

Do wskaźników intensywności produkcji rolnej zaliczono wielkość produkcji globalnej z 1 ha użytków rolnych.

Do wskaźników intensywności procesu produkcyjnego w przedsiębiorstwie rolnym zaliczono wskaźniki podstawowe, które dzielą się na kompleksowe, np. suma kosztów własnych na jednostkę powierzchni, i wskaźniki częściowe, jak ilość dniówek obrachunkowych na 1 ha użytków rolnych, wysokość amortyzacji podstawowych środków produkcji na 1 ha użytków rolnych. Dalej następują wskaźniki pomocnicze: struktura użytków rolnych, struktura zasiewów, obsada pogłowia bydła na 1 ha użytków rolnych, wyposażenie w maszyny, liczba pracujących na 100 ha użytków rolnych itp.

Dla lepszego kierowania procesem intensyfikacji autorzy proponują stosowanie systemu tzw. „kontrolnych stopni intensywności” umożliwiającego przeprowadzenie obiektywnej oceny osiągniętego poziomu intensywności procesu produkcji.

Autorzy pracy wydzieliли 5 stopni intensywności, za pomocą których określają: gospodarkę ekstensywną, słabo intensywną, średnio intensywną, wysoko intensywną oraz bardzo wysoko intensywną.

4) Opracowanie projektu norm pracy w hodowli bydła, trzody chlewnej w gospodarstwach państwowych w warunkach różnego systemu organizacji pracy i przy różnym poziomie mechanizacji.

Celem pracy było sprawdzenie istniejącej metodyki sporządzania jednolitych, technicznie uzasadnionych norm pracy w hodowli. Wnioski wynikające z pracy wykorzystano dla ulepszenia metodyki normowania prac w produkcji zwierzęcej w spółdzielniach produkcyjnych i gospodarstwach państwowych, oraz przy wprowadzaniu zmian w organizacji pracy, np. dwukrotnego obsługiwania bydła w ciągu dnia, wprowadzenia pracy na dwie zmiany, 6-dniowego tygodnia pracy itp.

W dziale badawczym dotyczącym wydajności pracy, intensywności produkcji rolnej i ekonomiki pracy w rolnictwie rozpoczęto w 1961 r. prace nad projektem jednolitych norm pracy w spółdzielniach produkcyjnych i gospodarstwach państwo-

wych, jak również nad oceną realizacji nowych form opłaty i pracy w spółdzielniach produkcyjnych. Opracowano również nagromadzone w Instytucie materiały dotyczące wyceny poszczególnych prac. Ma to stanowić podstawę dla wprowadzenia nowych form opłaty pracy w rolnictwie.

Z zakresu problematyki badawczej **kosztów i cen produktów rolnych, renty różniczkowej, efektywności i rentowności produkcji rolnej** opracowano w Instytucie następujące tematy:

1) Badanie kosztów własnych, cen, powstawanie dochodu globalnego w spółdzielniach produkcyjnych różnych obwodów produkcyjnych.

Instytut Ekonomiki Rolnictwa od 1953 r. pracował nad ustaleniem kosztów własnych podstawowych produktów rolniczych wytwarzanych w spółdzielniach produkcyjnych. Na pierwszy etapie badań obliczono nakłady pracy (w dniówkach obrachunkowych), jak również nakłady materiałowo-pieniężne dla poszczególnych produktów w 40 spółdzielniach produkcyjnych położonych w różnych rejonach kraju. W wyniku przeprowadzonych badań ustalono koszt jednostkowy tych produktów, wartość produkcji globalnej i dochodu globalnego na 1 dniówkę obrachunkową.

Szczególnie dużo uwagi poświęcono w pracy problemowi wyceny pracy żywej (wartościowemu wyrażeniu nakładów pracy żywej), obrotu wewnętrznego oraz zagadnieniu podziału kosztów pośrednich.

Ustalone koszty jednostkowe zostały wykorzystane przez odpowiednie instytucje przy opracowaniu projektu cen na podstawowe produkty rolnicze.

2) Jednolita metoda obliczania porównywalnych wskaźników kosztów jednostkowych produktów rolnych wytwarzanych w krajach wchodzących w skład Rady Ekonomicznej Wzajemnej Pomocy Gospodarczej.

Kierując się uchwałą Stałej Komisji Rolnej przy Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej Instytut Ekonomiki Rolnej opracował projekt jednolitej metody obliczenia porównywalnych wskaźników kosztów własnych produktów rolnych, który był przedyskutowany na drugiej naukowo-metodycznej konferencji przedstawicieli Instytutów Ekonomiki Rolnictwa krajów socjalistycznych, która odbyła się w Pradze.

Duże znaczenie projektu polega na tym, że po sprawdzeniu go w praktyce poszczególnych krajów znajdzie on następujące zastosowanie:

a) Przy ocenie poziomu pracy żywej i uprzedmiotowionej zużytej na wytworzenie poszczególnych produktów rolnych, po uwzględnieniu różnego stopnia intensywności produkcji, technicznego i technologicznego poziomu, nakładów na reprodukcję siły roboczej, jak również różnicy w społeczno-ekonomicznej strukturze rolnictwa poszczególnych krajów socjalistycznych.

b) Przy badaniu problemów specjalizacji produkcji rolnej w krajach wchodzących w skład Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej po uwzględnieniu specyfiki warunków przyrodniczo-ekonomicznych, ukształtowanej historycznie struktury produkcji, doświadczeń i tradycji produkcyjnych oraz innych czynników wyrażających specyfikę poszczególnych krajów.

c) Przy badaniu ekonomicznej efektywności produkcji i rentowności poszczególnych produktów w krajach RWPG. W części metodycznej zakłada się stosowanie współczynnika przeliczeniowego na walutę porównywalną lub też na ceny stosowane na rynku światowym.

Porównywalne wskaźniki kosztów jednostkowych zostaną ustalone dla następujących produktów rolniczych: pszenicy, ziemniaków, mleka (z zawartością 3,5% tłuszczu), wołowiny, mięsa wieprzowego i jaj.

Krajom — członkom RWPG — zainteresowanym w rozwiązaniu problemu specjalizacji produkcji rolnej zaleca się również obliczanie kosztów własnych produktów przeznaczonych na eksport, np. słonecznika, tytoniu wschodniego, wczesnych ziemniaków, pomidorów, pieprzu, drobiu itp.

3) Zbadanie i ocena stosunku kosztów własnych do rozmiarów i struktury podstawowych środków produkcji.

Zbadano wpływ nowego systemu wyceny budynków i maszyn na wielkość odpisów na fundusz amortyzacji oraz wpływ tych odpisów na wysokość i strukturę kosztów własnych; wpływ wyposażenia spółdzielni produkcyjnych w budynki, maszyny i środki transportu na ich wyniki produkcyjne i finansowe, wpływ wzrostu wyposażenia w trwałe środki produkcji na wysokość i podział dochodu czystego.

Wyniki badań wykorzystano przy analizie rezerw produkcyjnych w badanych spółdzielniach. Umożliwiły one przeprowadzenie oceny wpływu nowej wyceny podstawowych środków produkcji na wielkość i strukturę kosztów własnych.

Wyniki badań wykorzystano również przy ocenie efektywności ekonomicznej nowego systemu cen, oraz dla wyjaśnienia problemu dochodu czystego i osobistego w warunkach nowego systemu cen i dostaw.

W 1960 i 1961 r. w omawianej wyżej tematyce badawczej Instytut Ekonomiki pracował również nad problemem nowych cen na środki produkcji sprzedawane przez państwo spółdzielniom produkcyjnym; przeprowadzał badania kosztów własnych w rolnictwie oraz środków prowadzących do ich obniżenia, a także opracował teoretyczne problemy ekonomicznej efektywności nakładów inwestycyjnych w rolnictwie.

Poza planową tematyką badawczą Instytut Ekonomiki Rolnictwa wykonał szereg bieżących prac zleconych przez nadrzędne instytucje państwowe i w ten sposób praktycznie oddziaływał na kierunek rozwiązań szeregu ważnych problemów ekonomicznych kraju.

Opr. I. Bidowa